

УДК 373.5.046-056.45

А. С. ТКАЧОВ

кандидат педагогічних наук, докторант

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІДЕЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ ШКОЛЯРІВ

У статті відзначено, що впровадження компетентнісного підходу в освітній процес школи є важливою вимогою сьогодення. На основі аналізу наукової літератури наголошено, що перехід до компетентнісної освіти вимагає принципових змін у всіх складниках педагогічного процесу: у цілях і результатах навчання й виховання; у змісті освіти; у цінностях; у діяльності вчителів та школярів; у технологічному забезпеченні навчального процесу; в освітньому середовищі тощо.

Обґрунтовано, що компетентнісний підхід є методологічною основою й найважливішим орієнтиром подальшого розвитку шкільної освіти, теоретичною основою та стратегією дослідження, ракурсом бачення змісту й організації освітнього процесу в школі, що передбачає забезпечення його спрямованості на оволодіння учнями ключовими та предметними компетентностями. Реалізація цього підходу передбачає перенесення наголосу із засвоєння учнями попередньо визначених знань, умінь та навичок на формування обізнаності чи поінформованості суб'єкта, набуття ним досвідченості в різних сферах життєдіяльності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, концептуальні ідеї, шкільна освіта, компетентність.

У сучасних нормативних документах (Закон України “Про загальну середню освіту”, Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи, Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року тощо) обґрунтовано актуальність реформування системи шкільної освіти на засадах компетентнісного підходу. Очевидно, що державна політика в цьому плані формується під значним впливом сучасних тенденцій розвитку суспільства: подальшої інтеграції та глобалізації світової економіки, поглиблення міжнародних відносин, створення єдиного освітнього простору, підвищення мобільності студентів вишів і професійних кадрів тощо.

Директивні приписи щодо обов'язковості впровадження компетентнісного підходу в освітній процес школи активізували дослідження, присвячені вивченню різних аспектів порушеної проблеми. Зокрема, теоретико-методичні засади формування ключових та предметних компетентностей в учнів різного віку висвітлено в наукових доробках Н. Бібік, В. Болотова, І. Зимньої, О. Савченко та ін.

Сутність компетентнісного підходу та технологію його реалізації в школі висвітлено в працях І. Беха, А. Вербицького, В. Вербицького, О. Пометун, С. Трубачевої, А. Хуторського та ін. Визначені на основі аналізу відповідних міжнародних документів шляхи реалізації компетентніс-

ного підходу в навчальних закладах інших країн проаналізовано в публікаціях О. Волошиної, І. Локшиної, В. Лугового та ін.

Науковці зробили вагомий внесок у вивчення проблеми реалізації компетентнісного підходу в навчанні школярів. Однак у процесі проведення наукового пошуку з'ясовано, що ця проблема на теоретичному та практичному рівнях загалом досліджена недостатньо. Зокрема, не розроблено цілісної концепції впровадження цього підходу в освітній процес школи в контексті вимог сьогодення.

Мета статті – визначити й обґрунтувати концептуальні ідеї реалізації компетентнісного підходу в навчанні учнів на сучасному етапі розвитку школи.

Як встановлено, деякі вчені у своїх наукових працях визначили певні концептуальні позиції щодо впровадження компетентнісного підходу в шкільну освіту. Так, А. Вербицький підкреслює, що цей підхід означає появу історично нового типу навчання й виховання молоді. У свою чергу, перехід до компетентнісної освіти потребує принципових змін в усіх складниках педагогічного процесу, а саме:

- у цінностях, цілях і результатах навчання й виховання (ідеться про перехід від засвоєння школярами знань, умінь та навичок до формування в них відповідних компетентностей);

- у змісті навчання (переорієнтація від по-предметно розчленованої абстрактної теоретичної інформації, мало пов'язаної з практикою, до системної основи компетентних практичних дій і вчинків);

- у педагогічній діяльності вчителя (зміна професійної позиції педагога від монологічного викладення навчального матеріалу до забезпечення діалогу та творчої співпраці всіх учасників освітнього процесу);

- у діяльності школярів (центральне місце в педагогічній взаємодії відведено не репродуктивній діяльності учнів, пасивному прийому й запам'ятовуванню ними навчальної інформації, а процесу творення образу світу за допомогою активного ствердження себе в царинах інтелектуальної, духовної, соціальної та предметної культури);

- у технологічному забезпеченні навчального процесу (основна увага зосереджена на застосуванні не традиційних методів, спрямованих на засвоєння школярами нової інформації, а інноваційних педагогічних технологій, що ґрунтуються на принципах спільної діяльності та творчої взаємодії педагога й учнів, єдності пізнавальної, дослідницької та майбутньої практичної діяльності);

- в освітньому середовищі як системі впливів та умов формування й розвитку особистості учня, які забезпечуються в соціальному та просторово-предметному оточенні навчального закладу (змінюється внутрішній контекст діяльності педагогічного колективу й адміністрації школи);

- у відносинах із зовнішнім середовищем: родиною, соціальним оточенням населеного пункту, де мешкають школярі, представниками своєї національно-культурної спільноти, виробничими підприємствами, засо-

бами масової інформації, установами культури, відпочинку та спорту, а також країною та світом загалом (змінюється зовнішній контекст освітньої діяльності);

– у рівні фінансового, матеріально-технічного, організаційного й кадрового забезпечення освітньої системи [2; 4].

Для більш повного усвідомлення сутності компетентнісного підходу та його призначення в системі шкільної освіти доцільно також проаналізувати позицію І. Зимньої стосовно основних ознак компетентностей. Зокрема, авторка стверджує, що:

– усі компетентності в широкому значенні слова є соціальними, бо вони виробляються й функціонують у соціумі;

– ключові компетентності являють собою узагальнено представлені основні компетентності, що забезпечують нормальну життєдіяльність людини в соціумі;

– професійні й навчальні компетентності формуються й виявляються в людини у відповідних видах діяльності – професійній і навчальній;

– соціальні компетентності у вузькому значенні слова характеризують взаємодію людини із суспільством загалом та іншими людьми [6, с. 4].

З урахуванням вищевикладених ідей А. Вербицький робить висновок про те, що в процесі визначення концептуальних засад для реалізації компетентнісного підходу в шкільному навчанні важливо враховувати не тільки предметно-технологічну, а й соціально-моральну сторону освітньої діяльності учнів. Крім того, треба комплексно об'єднати навчальні й виховні цілі в цілісному потоці соціальної за своєю сутністю діяльності школярів, а як наслідок – і цілі їхнього розвитку [4, с. 17].

У науковій літературі також підкреслено, що компетентності не зводяться до сукупності знань, умінь та навичок, сформованих під час вивчення учнями окремих навчальних дисциплін. Основними характерними ознаками цих новоутворень є такі: соціальність, культуровідповідність, системність, ситуативність, міжпредметність, надпредметність, практикозорієнтованість, умотивованість використання, оперативність, мобільність, реалізація їх у діяльності й у процесі саморозвитку особистості [3; 4].

Учені пропонують різні підходи до визначення основних категорій компетентнісної освіти. Не ставлячи перед собою в цій публікації завдання проаналізувати ці підходи, зауважимо лише, що термінологічний апарат компетентнісного підходу сьогодні перебуває ще в стані розробки. Водночас більшість сучасних фахівців вважає, що саме компетентнісний підхід являє собою методологічну основу шкільної та вишівської освіти.

Зокрема, Л. Ібрагімова, Г. Петрова, М. Трофименко зазначають, що компетентнісний підхід передбачає переорієнтацію навчального закладу на такі пріоритетні сьогодні цілі педагогічного процесу:

– забезпечення високої якості освіти;

– активізація розвитку індивідуальності й особистісного становлення кожного школяра;

– формування в учнів здатності до успішного навчання, а також готовності до самовизначення, самоактуалізації, самореалізації.

При цьому дослідники вважають, що методологічним підґрунтям реалізації компетентнісного підходу в освіті є такі принципи:

- варіативність навчання;
- спрямованість освіти на розвиток і саморозвиток особистості;
- оптимальне поєднання індивідуальних, групових та колективних форм організації навчальної діяльності;
- нестійка динамічна рівновага педагогічного процесу як джерела розвитку взаємозв'язку особистості й освіти; співрозвиток особистості, освіти й діяльності [8; 11].

Як підкреслюють відомі українські вчені (О. Биховська, Л. Бондар, В. Вербицький, О. Литовченко, В. Маршицька, В. Мачуський, О. Пометун, Г. Пустовіт та ін.), упровадження компетентнісного підходу в школу вимагає глибокого переосмислення того факту, що учень є не лише “носієм” певної сукупності знань, умінь, навичок, а й унікальною особистістю, котра має бути спроможною до повноцінної самореалізації у своєму житті, виконання різних соціальних ролей та відповідних завдань. За висновками вчених, актуальність реалізації компетентнісного підходу в системі освіти зумовлена необхідністю формування в кожній особистості системи компетентностей, що забезпечують розвиток її творчих здібностей, навичок самовдосконалення, умінь адекватно діяти в різних ситуаціях [1; 5; 9; 10; 11]. Автори колективної монографії також зазначають, що реалізація компетентнісного підходу має забезпечити “несуперечливу трансформацію суб'єкта учіння на суб'єкта розвиненої суспільної практики, точніше на суб'єкта практичної діяльності як цілеспрямованого перетворення дійсності” [11, с. 14].

Висновки. На підставі вищевикладеного зроблено висновок про те, що в сучасному суспільстві компетентнісний підхід є методологічною основою й найважливішим орієнтиром подальшого розвитку шкільної освіти. При цьому в науковій роботі компетентнісний підхід сприймається як теоретична основа, стратегія дослідження, особливий ракурс бачення змісту й організації освітнього процесу в школі, що передбачає забезпечення його спрямованості на оволодіння учнями ключовими та предметними компетентностями. А тому реалізація цього підходу в школі передбачає перенесення наголосу із засвоєння учнями попередньо визначених знань, умінь та навичок на формування в молодих людей обізнаності чи поінформованості з певних питань, набуття ними досвідченості в різних сферах свого життя. Тільки в такому разі можна говорити про результативність навчання, виховання, розвитку й соціалізації учнів у руслі сучасних вимог держави.

У подальшому дослідженні планується проаналізувати різні підходи науковців до визначення понять “компетентність” та “компетенція” й визначити власну позицію щодо тлумачення цих понять.

Список використаної літератури

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія / О. В. Биковська. – Київ : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – Москва : ИЦ ПКПС. – 200 с.
3. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения : материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16.11.2004 г. / А. А. Вербицкий. – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 84 с.
4. Вербицкий А. А. Контекстно-компетентностный подход к модернизации образования / А. А. Вербицкий // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2011. – № 4. – С. 3–6.
5. Вербицкий В. В. Методичні основи розвитку практичного розуму школярів / В. В. Вербицкий. – Київ : Аверс, 2007. – С. 74.
6. Зимняя И. А. Социальные компетентности: сущность, характеристика, природа / И. А. Зимняя // Компетентность и проблемы ее формирования в системе непрерывного образования (школа – вуз – послевузовское образование) / Актуальные проблемы качества образования и пути их решения : матер. XVI научно-метод. конф. (Уфа–Москва, 31 мая – 9 июня 2006 г.). – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – С. 2–17.
7. Ибрагимова Л. А. Компетентностный подход – методологическая основа современного образования [Электронный ресурс] / Л. А. Ибрагимова, Г. А. Петрова, М. П. Трофименко // Вестник Нижневартковского государственного университета. – 2010. – № 1. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kompetentnostnyu-podhod-metodologicheskaya-osnova-sovremennogo-obrazovaniya>.
8. Краснощок А. В. Компетентнісний підхід до організації навчання як умова розвитку професійної самосвідомості майбутніх фахівців / А. В. Краснощок // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : педагогіка, психологія. – 2015. – № 7. – С. 70–74.
9. Маршицька В. В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи / В. В. Маршицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Вип. 8. – Кн. 2. – Київ, 2005. – С. 20–24.
10. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.
11. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / В. В. Вербицкий, В. В. Мачуський, О. В. Литовченко та ін. ; за ред. В. В. Мачуського. – Харків : Друкарня Мадрид, 2015. – 330 с.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2016.

Ткачев А. С. Концептуальные идеи реализации компетентностного подхода в обучении школьников

В статье отмечено, что внедрение компетентностного подхода в образовательный процесс школы является важным требованием современности. На основе анализа научной литературы определено, что переход к компетентностному образованию требует принципиальных изменений во всех составляющих педагогического процесса: в целях и результатах обучения и воспитания в содержании образования; в деятельности учителей и школьников; в технологическом обеспечении учебного процесса; в образовательной среде и т.д.

Определено, что компетентностный подход является методологической основой и важнейшим ориентиром дальнейшего развития школьного образования, теоретической основой и стратегией исследования, ракурсом видения содержания и организации

образовательного процесса в школе, что предполагает обеспечение его направленности на овладение учащимися ключевыми и предметными компетенциями. Реализация этого подхода предусматривает перенос ударения с усвоения учащимися предварительно определенных знаний, умений и навыков на формирование осведомленности субъекта, приобретение им опыта в различных сферах жизнедеятельности.

Ключевые слова: *компетентностный подход, концептуальные идеи, школьное образование, компетентность.*

Tkachov A. Conceptual Ideas of Competence Approach Implementation in Teaching Schoolchildren

The article points out that nowadays the competence approach integration into schools' educational process is an important requirement. Based on the analysis of research literature it has been determined that transition to competence-based education requires principle changes of all the components of a pedagogical process namely in values, goals, results of education, content of education, schoolchildren and teachers' activity, technological support of an educational process; in an educational environment as a system of impacts and conditions of a pupil's personality formation and development; in relations with the outside environment; in the level of financial, material and technical, organizational and personnel support of an educational system et al.

As it has been found out, competence approach integration into school requires a deep review of the fact that a pupil is not only a 'bearer' of a certain totality of knowledge and skills, but also a unique personality that should be capable of full-fledged self-realization in his/her life, playing different social roles and completing their correspondent tasks.

In the research work competence approach is considered as a methodological basis and a crucial guideline of further development of school education, as a theoretical foundation and a strategy for carrying out a research, as a specific viewpoint on education and organization of a school educational process which is supposed to focus on mastering key and subject competences by pupils.

Therefore, the realization of this approach provides for focusing teachers' attention from mastering certain knowledge and skills by pupils to providing awareness of certain issues and gaining experience in various areas of their activity.

Key words: *competence approach, conceptual ideas, school education, competence.*